

צבי גבאי

”חופש לפני כיכר הלחם” או:
אילו המודיעין היה קורא שירה...

בשנים האחרונות, האינטלקטואלים הערבים מעזים לבטא את דעתם לגבי הצורך בשינויים - פוליטיים חברתיים וכלכליים. בעידן האינטרנט, הטוויטר והפייסבוק, דבריהם מקבלים תפוצה רבה, והציבור, במיוחד הצעירים, ספג את דברי הביקורת והמתין לשעת כושר כדי להביע את זעמו. כיום רשתות הקשר ואמצעי המדיה השונים עמוסים בדברי ביקורת ומחאה של אינטלקטואלים ערבים. אך כדי לעקוב אחר התבטאויות אלה, צריך לקרוא את דבריהם, ובייחוד את שירתם, שכן השירה הערבית היא הביטוי האותנטי להבנת נפשם, רגשותיהם ומאוייהם האישיים והלאומיים של הערבים.

בעקבות פרסום מחזהו של מחמד סלמאוי "כנפי הפרפר", שבו צפה את התקוממות ההמונית הנוכחית, פרשן 'א-שרק אל אוסט' (31.1.11) עבד א-רחמן א-ראשד, מגיע למסקנה שאילו השלטונות המצריים היו קוראים גם מחזות - במקום לקרוא דוחות משטריים - ההתקוממות הנוכחית בכיכר א-תחריר לא היתה מתרחשת!

לנוכח הזעזוע האדיר שהתחולל במצרים, שראשיתו בהפגנות ההמונים בתוניסיה, המשכו בתימן, בחריין, לוב וסופו מי ישרנו, נשאלת השאלה: למה הפרשנים וגורמי הערכה בארגוני המודיעין הישראליים, הזרים ואף הערביים, לא צפו מראש את ההתרחשויות האלה? התשובה נעוצה, בחלקה לפחות, בהיעדר מעקב רציני אחר כתיבתם

והתבטאויותיהם של האינטלקטואלים הערבים. הללו מעזים זה שנים לצאת חוצץ נגד מנהיגי המדינות, ומפנים אליהם שאלות נוקבות בנושאי חברה וזכויות אדם. הם דורשים "חופש לפני כיכר הלחם" ומביעים דאגה אמיתית לבני עמם, הסובלים מפיגור ומעוני, ונאנקים תחת עריצות המנהיגים, שעיקר דאגתם בשימור שלטונם, הנתפס בעיניהם כנחלתם, "אחוזתם המשפחתית".

הדרישה לשיפור בתנאי החיים ולזכויות אדם לא נולדה פתאום. היא מתבטאת, אם כן, במאמרי ובשירי האינטלקטואלים הערבים זה שנים, ובאחרונה היא מתבטאת בקרב ההמונים בכיכרות המרכזיים.

יש לציין כי ההתניה שהמנהיגים הערבים עושים בין העיסוק בסכסוך הערבי-ישראלי (בשאר אסד הודה בריאיון ביול סטריט ג'ורנל' ב-31.1.11, שהתמשכות העוינות כלפי ישראל מסייעת למשטרים הערביים להישאר בשלטון, ואילו מועמר קדאפי קרא לפליטים הפלסטינים להציף את חופי ישראל, זאת כדי להסיט את תשומת הלב מהקריאות לחופש בארצו) לבין מצבם העגום של העמים הערביים, איננה מקובלת כבר שנים

על מרבית האינטלקטואלים והוגי הדעות הערבים. עם זאת, נבצר מהם להביע את דעתם בארצם, והם מפרסמים את דברם בביטאונים ערביים היוצאים לאור ברובם בנכר, בעיקר בלונדון.

המשורר הידוע בעולם הערבי, ניזאר קבאני, כתב כבר בשנות התשעים של המאה הקודמת שהאומה הערבית נמצאת במצב "חצי שיתוק", המונע ממנה את התנועה, הראייה והמבט "לעבר אופקי המאה ה-21" ('שירו' 'מתי תשתתקנה הציפורים', 'אל היא', נובמבר 1993). מחאה לירית זו אמנם לא הביאה לרפורמה המיוחלת במשטרי המדינות, אך היא עודדה אינטלקטואלים רבים ללכת בעקבותיו, ובעקבות הוגה הדעות הבולט אדוניס. אדוניס (עלי אחמד סעיד, סורי במוצאו) כתב, באחרונה, במדורו ב'אל היא', הלונדוני, 3.2.2011, כי "מצרים זקוקה לנילוס אחר שמוצאו לא מן העננים, כי אם מכפות הידיים והרגליים שזורים בעורקי וורידי האנשים", כדי להפסיק את הניצול והעושה של השליטים.

זכורה לכולנו אמרתו של האינטלקטואל המצרי ד"ר חוסיין פאוזי - "אילו המודיעין הישראלי היה קורא את השירה שנכתבה במצרים אחרי 67 - הוא היה יודע שמלחמת אוקטובר 73, היתה בלתי נמנעת מבחינתנו".

זה היה נכון אז וזה נכון כיום.

כל עוד גורמי הממשל והפרשנים יתעלמו מהצורך לעקוב אחר כתיבתם של האינטלקטואלים הערבים, כולל שירתם, צפויות הפתעות כמו "רעידת האדמה" הנוכחית במזרח התיכון.

צבי גבאי הוא מוזחן ומחבר הספר השירה - האימפריאליזם היפה, שראה אור בהוצאת ספרי 'עתון 77'